

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“

СТРАТЕГИИ ЗА РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ
НА „НАДМОЩИЕТО И ПРИСПОСОБЯВАНЕТО“
В БЪЛГАРСКИЯ ВИДЕОАРТ

Юлиан Митев
Независим изследовател

STRATEGIES FOR REPRESENTATION OF „DOMINATION
AND ADAPTATION“ IN BULGARIAN VIDEOART

Yulian Mitev
Independent researcher

Abstract. The aim of the article is to reveal the place and role of “domination and adaptation” related to the relationship between the individual and the society and presented in the Bulgarian video art. For the analysis of “domination and adaptation,” methods of rhetoricology (narratology) were used. The important role for the presentation is demonstrated with the help of the video of “Domination and Adaptation” through the monologue, dialogue, quasi-dialogue or polylogue. The conclusion is that video art successfully interprets the themes of the “domination and adaptation” of an individual in the society.

Key words: dominance, repository, video art, literature, typology.

Поради това, че видеоартът е сравнително нов феномен, появил се в света в първата половина на 60-те, а в България – в края на 80-те години на XX век, въпросът за неговото изучаване е на дневен ред пред съвременното ни изкуствознание. Многообразието на формите на видеоарта, както и това, че той е все още в процес на интензивно развитие и експериментиране, изисква разнообразни и съгласувани подходи при неговото изследване (Krauss 1985; Manovich 2005). Целта на статията е да се разкрие мястото и ролята на „надмощието и приспособяването“, свързани с отношенията между индивид и социум и представени в българския видеоарт през периода 1990 – 2010 с различни аудио-визуални стратегии (Митев 2015; Деникин 2008). Потърсени са литературно-текстови протоформи и са анализирани влиянието на литература, фотография, кино и телевизия върху различни произведения на видеоарт, създаден от български автори.

Методите които са използвани, са подбрани така, че да бъдат адекватни на изследваните обекти (емпиричен материал). Поради това, че всеки разгледан видеоарт е художествено произведение с комплексен характер, са използвани методи, присъщи на театро-, кино-, литературо- и изкуствознанието като в най-голяма степен са използвани специализираните методи за описание и анализ, а за допълнително разкриване именно на „надмощието и приспособяването“ са използвани методи, характерни за наратологията (Martin 2006).

Получените резултати се съгласуват с проведените в различно време изследвания за мястото и ролята на „надмощието и приспособяването“ и в другите форми на литературата, както и на сценичните и екранни изкуства. Доказва се важната роля за презентацията с помощта на видеоарта на „надмощието и приспособяването“ чрез монолога, диалога, квазидиалога или полилога като основна наративна цялост, която може да постигне убеждаващ ефект.

След анализа са направени изводи, че видеоартът успешно интерпретира тематиките за „надмощието и приспособяването“ на индивида в социума като най-често се среща монологът изповед на персонажа пред камерата. При анализа на корпуса от произведения на българския видеоарт (от появяването му до наши дни) с помощта на тематичната бинарна опозиция, формулирана като „*надмощие и приспособяване*“ се оказва, че тя присъства и може да бъде анализирана като смислообразуващо ядро в този вид изобразително изкуство по няколко причини.

От една страна – опиране на известен текст, добре оформен и изучен като литературен вид. Пример за това е видеоартът на Венцислав Занков „Никола Вапцаров. „Писмо“ – съвременен прочит“¹

Друг вариант е опирането на нов, неизвестен или създаден специално за нуждите на конкретния видеоарт текст – в мерена реч или не, – който да стане основна съставна част на изобразителния аудио-видео ред. Пример за подобен видеоарт, плод на творчеството на такъв автор като Борислав Сергинов², носещ заглавието „На Бобо – писмо на една фенка“, където специално написан в мерена реч текст (стихове – Людмила Токин) се чете от Йордан Ев-

¹ Венцислав Занков. „Никола Вапцаров. „Писмо“ – съвременен прочит“, 2001, цв., озв., хронометраж 00:07:29. Когато се демонстрира от автора в негови изложби, е показван във варианти с различен от посочения тук хронометраж. За да бъдат илюстрирани тезите в тази статия, от мен са приготвени специални видеоцитати, които са съобразени със спазването на авторските права. Първият такъв видеоцитат е „Видеофайл №1“ < <https://youtu.be/lWz5d1ZOluw> > Accessed on 5 July 2017.

² Борислав Сергинов. „На Бобо – писмо на една фенка“. Видеоартът е част от съдържанието на неофициално тиражирана VHS-касета, носеща наименованието „Нови радикални практики – видеоарт на групата XXL. Серия „Дребни добродетели“ с общ хронометраж 00:54:40.

тимов. А във видеоарта на групата, работеща под псевдонима „Лимбургските братя“³ „Българите са турци...“ като основен рефрен на произведението се използва мелодекламацията на фразата „*Храната води до алиенация. // Храната отделя душата от тялото*“, което се изпълнява като своеобразно вплетен във видеоарта звуков рефрен, където схемата на стихотворната стъпка и цезурата задава и оформя метроритъма на цялостното визуално послание⁴.

Друг модел на оформяне на тази парадигма е асоциативното опиране върху известни текстове, възпроизвеждащи игрови състезателни модели, какъвто откриваме във видеоарта на творческия тандем Валентин Стефанов и Нина Ковачева „Аз съм най-добрият/най-добрата“⁵. На английски език фразата „I am the best“ е неутрална по отношение на пола, докато на български задължително при превод трябва да се съгласува по род – най-добрият или най-добрата, което залага и скритите послания за състезателния мачизъм във видеотворбата. Именно върху тази тънка разлика при употребата на глагола в българския и английския език се крие смисълът на визуалното послание. Мъже и жени с различна външност и възраст произнасят тази фраза, като се стараят да покажат и смисъла, който те лично влагат в нея. Обикновено това е състезателният модел, условно наречен „Над-“ – надиграване, надпяване, надпреварване, надлъгване и други, като протоформа на състезателен модел, характеризиращ се с това, че:

1. Проявява се като форма на телесна или ментална практика на съотнасяне и сравняване.
2. Има ясни критерии за разпознаване и оценка.
3. Протича в строго определени пространствени и времеви рамки, определящи хронотопа на събитийното случване.
4. Има крайна цел – получаването на морално удовлетворение или материална награда.
5. Има специално определени индивидуални арбитри или пък публиката, чието наличие е задължително, изпълнява ролята не само на умножествен зрител, но и на групов арбитър.

Тук възможностите за изграждане на аудио-видео реда включват както ролята на човека зад камерата, който не е просто „невидимият“ *камерамен*

³ Под този групов псевдоним работят Йордан Евтимов, Свилен Стефанов и Борислав Сергинов, и тримата познати като хора, работещи добре в областта на литературата, музиката и изобразителното изкуство. Вж. Лимбургските братя. „Българите са турци...“, 1996, видеолента, VHS-касета, PAL, цветен, озвучен, български език, хронометраж 00:03:41.

⁴ Видеоцитатът към този текст е представен на „Видеофайл №2“ < <https://youtu.be/Mv5VsJCG0dA> > Accessed on 5 July 2017.

⁵ Стефанов, В; Ковачева, Н. „I am the best“, 2002, цв., озв., англ. ез., хронометраж 00:03:46. Среща се и във варианти с друг хронометраж.

(оператор), а творецът, който активно използва този инструмент в художествената си практика и камерата, даваща възможност за оригинален синхронен видео- и звукозапис на събитието, е от съществено значение, защото в крайна сметка нейните инженерно-технически параметри определят и художествените възможности – реални или предполагаеми, с които разполага творецът⁶. В дадения случай се прави алюзия на надиграването между Христина и Дъбака, описано от Елин Пелин в разказа му „Ветрената мелница“.

Модел, подобен на идеята, демонстрирана от Марк Твен „Един янки в двора на крал Артур“, където човек, попаднал в неизвестна за него среда, се нагажда в нея според възможностите си, е демонстриран от Валентин Стефанов в неговото произведение в две части „В продължение на два дена“ и „В продължение на два дена – след две години“⁷. Произведението, макар и фрагментарно, демонстрира онази част от живот на двама старци, капанци от с. Осенец, Разградско, които показват своите умения да свирят на гъдулка на площада пред „Центъра Бобур“ (както е тогавашното му наименование) в Париж.

Тук надмощието е пряк резултат на оцеляването. Старците са мигрирали от България във Франция, намерили са своята ниша в общество, което по принцип им е чуждо, вписали са се – образно казано – в „шоу бизнеса“ и като своеобразен екзотизъм паразитират върху чувствата на космополитната тълпа, която търси забавления в Париж. Те, макар и неграмотни, са с ясни жизнени ориентири, знаят какво искат да получат, придобиват го и се оттеглят отново там, откъдето са дошли.

Кулминацията на видеоарта е фразата, която старицата произнася с нескрита гордост: „Мутробус, мутробус купих на унуката“ а това, че не е мутробус, а микробус, е само дребна подробност на фона на парижкия пейзаж. Капанците са изпълнили своята програма за оцеляване и надмощие и се прибират в родното село⁸.

По друг начин стои въпросът за „надмощие и оцеляване“ за онези, които сменят местожителството си като емигранти, намерени да изживеят живота си в друга страна.

В това отношение много характерен е споделеният опит. Това е моделът на монолог пред камерата. Характерни за българският видеоарт в това отно-

⁶ Видеоцитатът, който онагледява тази постановка е представен на следния файл: „Видеофайл №3“ <https://youtu.be/TW2e_xN0hSg> Accessed on 5 July 2017.

⁷ Стефанов, Валентин. „В продължение на два дена – след две години“, 2006, цв., озв., бълг.ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:24:39. < <https://www.youtube.com/watch?v=OdyiSQ9iCuM>> Accessed on 5 July 2017. Стефанов, Валентин. „В продължение на два дена“, 2004, цв., озв., бълг. ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:08:40. <<https://www.youtube.com/watch?v=9zG18Y5wmKM>> Accessed on 5 July 2017.

⁸ Видеоилустрацията, която дава визуалната представа за това е поместена на специалния „Видеофайл №4“ < https://youtu.be/Ys3D-Ac_rmc > Accessed on 5 July 2017.

шение са произведенията на Петя Димитрова „Неогражданин“ и „Синя карта за Кети“, а също и на Дойчин Русев „Носталгия“⁹. Монологичната форма, когато творецът е пред камерата и споделя своя несладък мигрантски опит, е изключително силна и въздействаща, защото е направена от човек, който споделя „патилата си в чужбина“ от „първо лице, единствено число, сегашно време“. Верифициращи надмощието и оцеляването са авторитетът на твореца и подробностите, които той споделя от своето житие-битие както такова, каквото си го е мислил, така и такова, каквото то реално се е случило. В дадения случай надмощието, ако се е състояло, то е било само временно, а оцеляването се е получило със завръщане към предишното място на съществуване¹⁰.

В „Синя карта за Кети“ се демонстрира оцеляването на всяка цена. Кети прави всичко – включително да търпи издевателства и поругаване, но не се отказва от мечтата си. Помъдряла с годините, натрупания безценен жизнен опит тя споделя пред камерата и за всички, но само изследователят може да вземе поука от него. А поука е, че дори и да си подготвен, няма никаква гаранция, че ще съумееш достойно да просъществуваш в чуждо общество, особено в онова, което е създало стотици – видими и невидими – бариери пред „чужденеца“ за неговата „нострификация“ като необходима стъпка за надмощие, оцеляване или пък и двете, взети заедно¹¹.

В „Неогражданин“ надмощието се е състояло – австрийският бюрократичен модел приема чужденеца, налага му своите правила за живот и бит, като осъществява неговото „одомашняване“ с такива силни инструменти, като предоставяне на добре платена работа или създаване на условия за успешен бизнес. Накрая – и надмощието, и оцеляването са пометени от още по-мощния фактор на обезличаването. Тогава, постфактум, идват логично зададените въпроси: „Постигнах надмощие, но сега аз ли съм този, който го направи?“ и „Оцелях, но аз не съм вече оня, който оцеля?“ И прав в случая е поетът бард Висоцки да каже „угодниците тръгват лесно, пророците пък – неохотно“¹².

⁹ Димитрова, Петя. „Неогражданин“, 2006-2008, цв., озв., бълг. ез., нем. ез., надп. – бълг. ез., хронометраж 00:14:14; Димитрова, Петя. „Синя карта за Кети“, цв., озв., бълг. ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:46:05; Русев, Дойчин. „Носталгия“, цв., озв., бълг. ез., камера – Олег Мавромати, хронометраж 00:22:25.

¹⁰ Илюстрацията към този тезис е представена на “Видеофайл №5” < <https://youtu.be/vS2InMBGy8> > Accessed on 5 July 2017.

¹¹ Илюстрацията която е към този тезис е на “Видеофайл №6” < <https://youtu.be/KUyuzagdw8> > Accessed on 5 July 2017.

¹² Висоцки, Вл. „Случай на таможене“. Преводът е мой – Ю.М. Вж: Висоцкий – Случай на таможене. Интернет източник: < <https://www.youtube.com/watch?v=YFKFcg13mvA> >, от 00:02:55 до 00:03:02. „И на поездки вдалеко, // Навек, бесповоротно, // Угодники идут легко, // Пророки – неохотно“. Accessed on 5 July 2017.

Изводите, които могат да се направят, са, че още от самото си появяване в българското изобразително изкуство нашият видеоарт се опира както на текстовостта, създадена от български автори, така и на модели, застъпвани в световната литература. Това му позволява да се впише успешно в интердисциплинарните граници, очертани между литературата, музиката и изобразителното изкуство и да създаде наситени със смисъл форми, очертаващи проблематиката за надмощието и оцеляването в различни аспекти. Това го прави и особено привлекателен за следващо изучаване както от литературната, така и от художествената критика.

Библиография

- Деникин 2008:** Деникин, А. Американское и европейское видеоискусство 1960 – 2005: дисс. ... кандидата культурологии: 24.00.01. Гос. ин-т Искусствознания. Москва: М-ва культуры РФ, 2008.
- Митев 2015:** Митев, Ю. Българският видеоарт. София: Авангард Прима, 2015.
- Krauss 1985:** Krauss, R. The Originality of the Avant-Garde and Other Modernist Myths. London: Cambridge, 1985.
- Manovich 2005:** Manovich, L. Black Box – White Cube. Berlin: Merve Verlag GmbH, 2005.
- Martin 2006:** Martin, S. Video Art. New York: Taschen , 2006.

Видеография

- Димитрова, Петя.** „Неогражданин“, 2006 – 2008, цв., озв., бълг. ез., нем. ез., надп. – бълг. ез., хронометраж 00:14:14.
- Димитрова, Петя.** „Синя карта за Кети“, 2007, цв., озв., бълг. ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:46:05.
- Занков, Венцислав.** „Никола Вапцаров. „Писмо“ – съвременен прочит“, 2001, цв., озв., хронометраж 00:07:29.
- Лимбургските братя.** „Българите са турци...“, 1996, видеоленга, VHS-касета, PAL, цветен, озвучен, български език, хронометраж 00:03:41.
- Сергинов, Борислав.** „На Бобо – писмо на една фенка“, 1996. Видеоартът е част от съдържанието на неофициално тиражирана VHS-касета, носеща наименованието „Нови радикални практики — видеоарт на групата XXL. Серия „Дребни добродетели“ с общ хронометраж 00:54:40.
- Стефанов, Валентин; Ковачева, Нина.** „I am the best“, 2002, цв., озв., англ. ез., хронометраж 00:03:46.
- Стефанов, Валентин.** „В продължение на два дена“, 2004, цв., озв., бълг. ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:08:40.
- Стефанов, Валентин.** „В продължение на два дена – след две години“, 2006, цв., озв., бълг.ез., субт. – англ. ез., хронометраж 00:24:39

